

JAK WIDZISZ SWOJĄ PRZYSZŁOŚĆ?

NOWE KOMPETENCJE I NOWA
PRACA W POSTRZEGANIU
MŁODZIEŻY

 STARTER

Jak widzisz swoją przyszłość?

Nowe kompetencje i nowa praca w postrzeganiu
młodzieży

Gdańsk, listopad 2021

dr Magdalena Muszel

dr Monika Popow

Raport przygotowany na zlecenie Gdańskiego Inkubatora Przedsiębiorczości STARTER

WSTĘP

Niniejszy raport jest efektem badań porównawczych prowadzonych w 2021 r. na zlecenie Inkubatora Przedsiębiorczości STARTER wśród młodzieży, znajdującej się na początku kształcenia na poziomie ponadpodstawowym oraz po ukończeniu tego poziomu.

Jak pokazują dostępne raporty i badania (m.in. badania Infuture Institute i inne)¹, owa praca i kompetencje przyszłości to obszary, które zmieniają się na naszych oczach. Już dzisiaj zmiany klimatu wpływają na jakość i warunki pracy, a automatyzacja produkcji wpływa na sposób jej wykonywania. Pojawiają się nowe wyzwania, a co za tym idzie- nowe zawody.

Celem badań była analiza postrzegania przez młodzież kompetencji przyszłości oraz nowej pracy. W celu uwzględnienia całości kontekstu edukacyjnego oraz zaobserwowania potencjalnego wpływu oraz zmian, badaniu poddani zostali młodzi licealiści z klas pierwszych (15 latkowie) oraz studenci pierwszego roku studiów (19 latkowie). Uzyskany w ten sposób materiał pozwolił na porównanie uzyskanych odpowiedzi wśród tych, którzy nie mają jeszcze doświadczeń zawodowych oraz tych, którzy pierwsze już mieli okazję zdobyć. To również porównanie dwóch grup - na wejściu oraz na wyjściu do systemu kształcenia ponadpodstawowego. Praca i pożądane na rynku kompetencje będą się zmieniać w cyklu ich życia zawodowego i będą różnić się od tych, które wymagane są od pokolenia dzisiejszych dorosłych. Zapytałyśmy zatem tych, którzy już niedługo wkroczą na rynek pracy, jak ich zdaniem praca i kompetencje będą wyglądać w niedalekiej przyszłości. W badaniu obydwu grup respondentów używany był ten sam scenariusz, zgodnie z którym w trakcie rozmowy fokusowej poruszone zostały kwestie postrzegania rynku pracy, kompetencji przyszłości, sukcesu zawodowego oraz wpływu pandemii na postrzeganie przyszłości i pracy przez młodzież.

---

¹ np: 1. Kompetencje przyszłości. Jak je kształtować w elastycznym systemie edukacyjnym? (2019) Raport DELab UW. https://www.delab.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2019/09/Kompetencje_przyszlosci_Raport_DELabUW.pdf; (dostęp: 16.11.2021)

2. Kompetencje przyszłości (2018), (red.) S.M. Kwiatkowski, 2018. Wydawnictwo FRSE. https://www.frse.org.pl/brepo/panel_repo_files/2021/02/18/nikpkq/kompetencje-przyszlosci-online.pdf (dostęp: 16.11.2021)

3. KOMPETENCJE PRZYSZŁOŚCI W CZASACH CYFROWEJ DYSRUPCJI. Studium wyzwań dla Polski w perspektywie roku 2030. (2019), (Red.) Krzysztof Głomb, Anna Kniaż. Stowarzyszenie „Miasta w Internecie”, Fundacja Naukowa Evidence Institute.

4. <https://infuture.institute/>

METODOLOGIA BADAŃ

Badanie porównawcze prowadzone było na dwóch grupach:

- grupa I: młodzież z pierwszych klas szkoły ponadpodstawowych o profilach: biologiczno-chemicznym, ogólnym, z klasy policyjnej oraz znajdującej się w edukacji domowej.
- grupa II: młodzież z pierwszych lat studiów uniwersyteckich, z kierunków: socjologia i pedagogika

Przeprowadzono dwa wywiady fokusowe. Uzyskane wyniki przeanalizowane zostały zgodnie z wcześniej wyznaczonymi kategoriami badawczymi, którymi były: kompetencje przyszłości, nowa praca, sukces zawodowy. Dodatkowym wątkiem, uwzględnionym w analizie wyników badań był wątek kontekstowy - wpływ pandemii na postrzeganie nowej pracy i kompetencji przyszłości przez młodzież.

Należy zaznaczyć, że badani licealiści pochodzą ze środowisk o wysokim kapitale społecznym. Są silnie zorientowani na przyszłość oraz naukę. Doświadczenie, które wynieśli z domów rodzinnych pokazuje, że możliwy jest świadomy wybór ścieżki edukacyjnej oraz ścieżki kariery. Wyniki badań w tej grupie wiekowej mogłyby z dużym prawdopodobieństwem prezentować się inaczej, gdyby udział w wywiadzie wzięła młodzież o niskim kapitale, lub też osoby z grupy NEET, a nawet uczniów szkół branżowych lub techników. Można jednak przyjąć, podobnie jak w przypadku grupy studentów, że zebrana grupa w dużej mierze wskazuje trendy i opinie jakie są powszechne wśród osób w podobnym wieku i sytuacji społecznej (uczniów i studentów) z dużych miast.

WNIOSKI

Nowa praca i kompetencje przyszłości wśród uczniów klas pierwszych szkół ponadpodstawowych oraz absolwentów szkół średnich

Młodzież z młodszej grupy, która wzięła udział w badaniu, to uczniowie pierwszych klas szkół ponadpodstawowych z Gdańska oraz Gdyni. Uczą się w klasach o profilu biologiczno-chemicznym, ogólnym oraz w klasie policyjnej. Jedna osoba od początku roku szkolnego realizuje obowiązek szkolny w ramach edukacji domowej.

Badana młodzież, znajdująca się na początku nauki w liceum, dzieli się na dwie grupy: jedna z grup wie dokładnie, czym chce zajmować się w przyszłości, druga uznaje, że w wieku 15 lat jest za wcześnie, aby decydować o przyszłości. Wszyscy jednak odczuwają odpowiedzialność za swoją przyszłość oraz wybory edukacyjne. Nie są futurystami – swoją przyszłość postrzegają w kategoriach efektów swojej pracy oraz szczęścia. Wydaje się, że są w tym podejściu bardzo realistyczni. Mają świadomość, że od ich obecnych wyborów edukacyjnych oraz zdobytej wiedzy w dużej mierze zależy przyszłość.

Z całą pewnością jednak poczucie odpowiedzialności łączy się z chęcią posiadania wpływu na życie i pracę w przyszłości, co jest naturalne w okresie adolescencji. „Własny wybór” to wyrażenie wielokrotnie pojawiające się podczas wywiadu z licealistami. Nawet jeśli młodzież nie wybrała już swojej drogi zawodowej, chce mieć poczucie, że ma na nią wpływ. Stąd też, jak będzie pokazane w dalszej części raportu, opór wobec systemu edukacji, który w odczuciu badanych, nie przygotowuje ich do wykonywania pracy, która pozwoli im rozwijać swoje pasje oraz otrzymywać satysfakcjonujące wynagrodzenie.

Kompetencje przyszłości

Zapytani, jakie kompetencje potrzebne będą na rynku pracy w przyszłości, młodzi ludzie w pierwszej kolejności wymieniają **KOMPETENCJE MIĘKKIE**. Jak ujął to jeden z badanych, współcześnie przekazywane powinny być kompetencje, które pozwolą kształtować młodzież „w kierunku człowieka bardziej efektywnego” (L_7). Efektywność natomiast postrzegana jest przez pryzmat kompetencji miękkich, związanych z następującymi zagadnieniami:

- współpraca w zespole;
- zarządzanie sobą oraz czasem;
- predyspozycjami psychiczne, które ułatwią funkcjonowanie pod presją czasu oraz będą pomocne w pracy w zespole.

KOMPETENCJE Z OBSZARU INTERAKCJI SPOŁECZNYCH I WSPÓŁPRACY są zdaniem badanych niezbędne. Wymieniają w tym miejscu wysoką odporność psychiczną, cierpliwość, empatię i zrozumienie drugiej osoby, odwagę, samoświadomość oraz krytyczne myślenie i umiejętność analitycznego myślenia. Widać wyraźnie, że to nie tylko kompetencje przydatne w pracy zespołowej, ale także do funkcjonowania w szybko zmieniającym się świecie, gdzie zmieniają się trendy, uwarunkowania oraz ludzkie reakcje.

Istotną umiejętnością jest **ZAREKLAMOWANIE SIEBIE**. Jako przykład badani podają kreowanie swojego wizerunku w mediach społecznościowych, umiejętność stworzenia przekonującego profilu, pisanie o sobie w sposób ciekawy, informowanie o swoich działaniach. Pożądaną kompetencją będzie zatem skuteczne rozwinięcie swojego profilu na Patronite.pl.

Wśród przydatnych obecnie i w przyszłości umiejętności pojawią się również pisanie oraz wykonywanie prezentacji, co łączyć należy z kompetencją przedstawienia siebie i swojej pracy. Badani zgodnie podkreślają, że kompetencje i umiejętności niezbędne w pracy da im doświadczenie, a nie nauka akademicka. Konieczność ukończenia studiów deklarują tylko te osoby, dla których dyplom niezbędny jest do wykonywania wymarzonego zawodu, na przykład lekarza. Pozostałe osoby otwarte są na możliwości, jakie przyniesie im przyszłość, deklarując, że gotowe są zdobywać kompetencje i wiedzę w praktyce, a także korzystać z dostępnych źródeł wiedzy, przede wszystkim z internetu. Ważna jest optymalizacja czasu, zarówno jeśli chodzi o uczenie się, jak i pracę.

Podobnie jak uczniowie klas pierwszych szkół średnich, również młodzież rozpoczynając edukację wyższą, podkreśla znaczenie kompetencji miękkich na obecnym rynku pracy. Wśród najbardziej pożądanых kompetencji miękkich jest umiejętność współpracy z innymi i reagowania na sytuacje stresowe i niespodziewane, zdolności komunikacyjne, inteligencja emocjonalna i elastyczność poznawcza, a także umiejętności negocjacyjnych. Zdolność przekonywania ludzi do zmiany swojego zachowania czy nastawienia, klarowne

przekazywanie informacji i oczekiwań czy zdolność do elastycznego przełączania myślenia między różnymi problemami lub zestawami reguł, jest – zdaniem młodzieży – ważniejsza niż umiejętności twarde, jak choćby umiejętności informatyczne, których można się nauczyć.

„Wszystko jednak sprowadza się trochę do tych miękkich. Można nauczyć się programowania i programować, ale trzeba mieć też cechę obeznania się w niespodziewanych sytuacjach, zachowanie zimnej krwi. Nigdy nie jesteśmy w stanie przewidzieć, co się stanie w pracy i musimy umieć sobie radzić z trudnymi sytuacjami.”

W opinii studentów umiejętności miękkie są szczególnie ważne na stanowiskach kierowniczych, gdzie szczególnie cenna jest umiejętność jasnego komunikowania, motywowania, rozwijania i kierowania ludźmi podczas pracy.

„Wydaje mi się, że bez względu na zawód dobrze mieć kompetencje miękkie, ale w niektórych zawodach to jest ważniejsze nawet niż te nasze kursy, czy wykształcenie.”

Bez względu na wykształcenie i zajmowane stanowisko, a także posiadane umiejętności, doświadczenie i kwalifikacje, kluczową kompetencją dla młodych ludzi jest umiejętność znajdowania rozwiązań i radzenia sobie w każdej sytuacji. Cechę tę badani nazwali sprytem lub umiejętnością „kombinowania”. Osoby posiadające taką umiejętność mają większą szansę na odniesieniu sukcesu zawodowego, nawet w sytuacji niekorzystnej sytuacji wyjściowej (np.: nie mogą liczyć na pomoc rodziców). Podobnie jak ich młodszy koledzy i koleżanki, również studenci deklarują, że studia nie są miejscem, które zagwarantuje im pozyskanie niezbędnych w przyszłej pracy kompetencji, kwalifikacji czy umiejętności. Poza zawodami, do wykonywania których niezbędne są potwierdzone studiami kwalifikacje (np.: lekarze), źródłem pozyskania niezbędnych kompetencji będzie doświadczenie zawodowe. Zdaniem młodych ludzi studia gwarantowały pracę pokoleniu ich rodziców, natomiast obecnie wykształcenie wyższe „spowszedniało”, każdy może je zdobyć, zatem nie stanowi takiej wartości jak kiedyś. Dla młodych Polaków na początku trzeciej dekady XXI wieku kwalifikacje są równoważne z doświadczeniem, które ewentualnie może być uzupełnione specjalistycznymi kursami i szkoleniami.

Nowa praca w postrzeganiu młodzieży

Młodzi ludzie postrzegają rynek pracy jako obszar niepewny. Nie mają pewności, jak będzie wyglądała praca oraz ich szanse na znalezienie satysfakcjonującego zatrudnienia, czują jednak, że świat może stać się jeszcze mniej przewidywalny i zmienny niż do tej pory. Starają się zatem przygotować na wiele wariantów.

Zdecydowanie młodzież w mniejszym stopniu niż zajmujący się tematem nowej pracy dorośli snuje futurystyczne rozważania na temat rynku pracy w przyszłości. Młodzi są realistami, śledzącymi aktualne trendy. Opisują rynek pracy, na który będą wchodzić w odniesieniu do tego, co obserwują dzisiaj. W wypowiedziach młodych ludzi wyraźnie wybrzmiewa zatem podział na zawody konkretne, które dają gwarancję zatrudnienia (programista, budowlaniec, szeroko pojęte kierunki zawodowe). Wymieniane są również branża IT i medycyna jako kierunki, które będą się rozwijać w przyszłości. Niektóre zawody, zdaniem badanych, wynikają z mody. Tak klasyfikują między innymi zawody powiązane z kwestią ekologii i klimatu, które badacze rynku pracy oraz trendów stawiają na pierwszym miejscu.

Licealiści podają przykład uczniów kierunków zawodowych, mówiąc, że od początku uczą się oni rzeczy przydatnych. Użyteczność jest tutaj kluczową kategorią w postrzeganiu nauki. W podobny sposób najchętniej zorganizowałyby swoją naukę w szkole ogólnokształcącej. Wybierając zatem na przykład profil biologiczno-chemiczny, woleliby uczyć się przede wszystkim przedmiotów związanych z profilem, a nie „zapychaczy”, takich jak w tym wypadku geografia, historia czy język polski, postrzegając te przedmioty jako ani nie użyteczne, ani nie interesujące.

Zdecydowana większość badanych, zarówno uczniów szkół średnich jak i studentów, wyraża postawę antyakademicką, utożsamiając studia z papierkiem, czyli dyplomem, który nie musi być im niezbędny, aby wykonywać satysfakcjonującą pracę, lecz może być formą rozszerzania swoich zainteresowań. Istotniejsze w pracy zawodowej jest doświadczenie oraz pasja. Nie formułują potrzeby zdobywania wiedzy ogólnej, aby stać się tradycyjnie pojmowanym „człowiekiem wykształconym”. Nauka postrzegana jest przede wszystkim w kategoriach hobby, zainteresowań oraz użyteczności na rynku pracy. Z całą pewnością obserwujemy na tym przykładzie zmierzch tradycyjnie rozumianej kategorii wykształcenia.

Nauka i praca to ciągły cykl rozwoju. Jak ujęła to jedna z badanych: „*ważne, żeby pracować, rozwijać się i dalej wybierać opcje*” (B_4). Młodzi nie są przywiązani do jednej ścieżki – ważne dla nich jest, aby nie zatrzymać się w rozwoju. W podobnym tonie wypowiadają się również studenci. Pierwszy rok studiów jest dla nich nadal czasem poszukiwania właściwej ścieżki zawodowej, zastanawiania się, testowania oraz podejmowania prac dorywczych niezwiązanych z kierunkiem studiów, natomiast drugi lub trzeci rok jest właściwym okresem aby ukierunkowywać swoje doświadczenie zawodowej bardziej profesjonalnie. Młodzi ludzie rozpoczynający edukację na poziomie wyższym, potwierdzają opinie licealistów, dotyczących tego, że obecny system edukacji na poziomie szkoły średniej jest zbyt ogólny, uczy „wszystkiego i niczego”. Jako wzorcowy, godny naśladowania podają system brytyjski, w którym uczniowie mają szansę bardziej praktycznie poznać, „przetestować” zawody, którymi są zainteresowani. Brak konkretnych umiejętności, a przede wszystkim często wymaganego przez pracodawców wieloletniego doświadczenia zawodowego, jest postrzegany przez studentów jako największa bariera wejścia na profesjonalny rynek pracy. Dodatkowo, w opinii młodych ludzi planujących dopiero swoją karierę zawodową, na początku nie należy liczyć równocześnie na wysokie wynagrodzenie i zadowolenie oraz satysfakcję z wykonywanej pracy. Jeśli komuś zależy na obydwu tych elementach, musi liczyć się z koniecznością podjęcia dwóch prac: „pro-społecznej” i „zarobkowej”. Zgodnie z obserwacją badanych, umiejętnościami niezbędnymi na rynku pracy w chwili obecnej są: znajomość obsługi komputera na poziomie średnim (podstawy to teraz już za mało) oraz znajomość języków obcych, przy czym język angielski jest wymaganym standardem, natomiast dobrze widziane jest znajomość co najmniej dwóch języków obcych. Niemniej jednak, jak wspomniano już wcześniej, młodzież, zarówno uczniowie jak i studenci, dużą wagę przywiązuje do kompetencji miękkich, jak również do predyspozycji osobowościowych. Licealiści zastanawiają się, w jakich warunkach lepiej funkcjonować będą introwertycy i ekstrawertycy. Zgodnie przyznają jednak, że postęp technologiczny oraz nowe formy zarządzania, takie jak zarządzanie zwinne, pozwalają funkcjonować w zespołach nawet introwertykom. Posiadanie refleksji na ten temat, a także znajomość pojęć pokazują, że młodzi ludzie zastanawiają się, czy i w jaki sposób funkcjonować będą w miejscu pracy, a komfort psychiczny jest dla nich znaczącym czynnikiem. Szansę włączenia osób, które nie odnajdują się w pracy zespołowej, postrzegają w technologii i automatyzacji, mówiąc, że pozwoli ona w dogodnych warunkach

funkcjonować nawet osobom, które nie chcą mieć na co dzień kontaktu z drugim człowiekiem. Licealiści nie dostrzegają problemu rozluźnienia więzi społecznych na skutek automatyzacji pracy, technologia jest włączająca. Naturalnie wynika to z faktu, że technologia jako pośrednik w kontakcie z drugim człowiekiem towarzyszy im od urodzenia. Technologia postrzegana jest przez młodych jako szansa na tworzenie bardziej dogodnych warunków pracy, a także zawodów, które będą mogli wykonywać w przyszłości.

Dobrostan jest istotnym czynnikiem w postrzeganiu pracy. Młodzi ludzie, zarówno badani uczniowie szkół średnich jak i studenci, nie chcą być przepracowani i zestresowani pracą. Chcą być efektywni, aby sprawnie wykonywać pracę i mieć czas dla siebie. Są świadomi, że niewłaściwa relacja z pracą może zaburzyć równowagę psychiczną. Opowiadają się przeciwko rynkowi pracy, na którym powszechne jest wypalenie. To pokolenie dorasta już z problemem przepracowania rodziców, zatem jest świadome, jakich warunków pracy chce unikać. Równowaga psychiczna i rozwój pasji to dla młodych ludzi znaczące czynniki przy wyborze ścieżki edukacyjnej oraz zawodowej. One też gwarantują sukces zawodowy.

Młodzi a sukces zawodowy

Sukces zawodowy utożsamiany jest przez licealistów z możliwością realizacji swoich pasji oraz utrzymania się z wykonywania satysfakcjonującej pracy. Pieniądze nie są tutaj najważniejszym czynnikiem sukcesu. Większe znaczenie posiadają, jak już było wspomniane, pasja oraz własny dobrostan.

Równocześnie są oni świadomi, że nie na wszystko mają wpływ. W kontekście pozycji na rynku pracy mówią o znaczeniu dostępu do informacji, a przede wszystkim znajomości rodziców. Pomimo silnie indywidualistycznego podejścia do własnego rozwoju, wskazują „szarą strefę” rynku pracy, opierającą się o znajomości. To niezbędny punkt startowy dla młodego człowieka, a często wręcz podstawowe kryterium dostępu do zasobów rynku pracy. Młodzi nie wierzą w neoliberalną opowieść edukacyjną, mówiącą, że ich sukces zależy wyłącznie od nich. Są spostrzegawczymi obserwatorami. To realiści, opisują przecież rzeczywistość, którą obserwują w mediach oraz w najbliższym otoczeniu. Nie wszystko zależy od nich, jakkolwiek ciężko będą pracować nad swoimi umiejętnościami, kompetencjami i wiedzą. *„Dużo rzeczy nie zależy od nas. Mogę tylko uczyć się i pracować.”* (B_4). Zatem pomimo wiary, że

wszystkiego można się nauczyć, a wysokie kompetencje w kreowaniu swojego wizerunku są kluczowe dla wykonywania interesującej pracy, liczą się z tym, co określają jako realia – układami oraz znajomościami. Wydaje się wręcz, że momentami rzeczywistość tę przeceniają. W ocenie badanych znajomości i sieć kontaktów jest znaczącym elementem w pozyskaniu pierwszej pracy. To istotny wątek przy opisywaniu pracy oraz kompetencji przyszłości, nadaje on bowiem, podobnie jak wątek szkoły, lokalny kontekst kulturowy, w jakim funkcjonujemy.

Z kolei studenci utożsamiali sukces zawodowy przede wszystkim z pracą, która przynosi bardzo duży i stały dochód oraz satysfakcję i przyjemność z tego co się robi. Taka konfiguracja jest zdaniem starszej młodzieży najbardziej prawdopodobna w sytuacji kiedy prowadzi się własną działalność gospodarczą. Własny biznes ma jednak, zdaniem młodzieży, swoją wysoką cenę, której nie chcą płacić badani. Mroczne aspekty, które nie pozwalają na cieszenie się z sukcesu zawodowego w pełni to przede wszystkim brak czasu wolnego, stres, a niekiedy nawet kłopoty zdrowotne, takie jak depresja czy alkoholizm. Szczególnie ważny dla młodzieży jest zatem balans pomiędzy życiem zawodowym a czasem na wypoczynek i realizowanie zainteresowań. Człowiek sukcesu to osoba, która finansowo „ustawiła się do końca życia” i czerpie radość z tego co robi. Elementem sukcesu zawodowego jest również uznanie, rozumiane jako „dobry wizerunek” i zadowolenie klientów, natomiast żadnego znaczenia nie ma prestiż wykonywanego zawodu. Wśród przykładów podziwianych przez młodzież ludzi sukcesu znaleźli się m.in. Lady Gaga (piosenkarka, aktorka), Łukasz Piszczek (piłkarz), Rafał Gębura (dziennikarz), jutuberzy. Młodzi wchodzący w dorosłość zostali zapytani o to również o to, co ich zdaniem jest niezbędne czy pomocne w osiągnięciu sukcesu zawodowego. Podobnie jak w przypadku uczniów szkół średnich, odpowiedzi studentów wskazują na to, że młodzi ludzie w dość dużej mierze mają niski poziom poczucia sprawczości odnośnie swojej kariery zawodowej oraz przekonania, że sukces zależy od ich umiejętności czy kompetencji. Wskazaniem, z którego prawdziwością zgodzili się wszyscy młodzi rozmówcy, była opinia jednej ze studentek, że sukces zawodowy gwarantują „pieniądze rodziców”, które dają przede wszystkim poczucie bezpieczeństwa i komfort polegający na możliwości szukania swojej ścieżki zawodowej i ewentualnego popełniania błędów, bez konieczności „zaharowywania się”.

„Trudno cokolwiek zrobić, jeśli nie ma się minimalnego zaplecza finansowego. Dopiero jak mamy to zaplecze, to możemy myśleć o rozwijaniu się.”

Nie mniej istotnym czynnikiem w kontekście szans na sukces zawodowy na rynku pracy są znajomości, które często są „barierą wejścia” aby zdobyć „porządną”, czyli dobrze płatną i rozwijającą pracę. Tym, którzy nie mogą liczyć na pomoc rodziców czy znajomości, pozostaje mieć wytrwałość i umiejętność wyszukiwania przydatnych informacji i możliwości, np.: dofinansowania.

„Jeśli ktoś jest zawzięty i będzie się starał i nawet jeśli wychodzi z bardzo słabej pozycji to da się. Trzeba się naprawdę starać i mieć oczy dookoła głowy, żeby szukać tych możliwości.”

Do osiągnięcia sukcesu zawodowego pomocne będzie również odrobina szczęścia, talent i kreatywność (w rozumieniu oryginalnych pomysłów na swój rozwój i biznes), natomiast konieczna umiejętność „kombinowania”, czyli wykorzystywania sprzyjających okoliczności czy nawet luk w prawie.

„Trzeba umieć kombinować. (...) Ten spryt to wydaje mi się, że jest dosyć ważny i wiąże się to kombinowanie, że trzeba potrafić się zahaczyć, coś wyłapać nawet jeśli się nie ma tego zaplecza finansowego, (...) albo obejść coś prawnie.”

Rozmowa o tym, co dla młodzieży oznacza sukces zawodowy, jeszcze raz uwypukliło to, co młodzież zasygnalizowała wcześniej – formalne, udokumentowane wykształcenie na poziomie wyższym nie jest niezbędną, ani nawet w znacznym stopniu pomocną kwalifikacją, która byłaby ceniona przez młodych ludzi, wkraczających na rynek pracy.

Wpływ pandemii na postrzeganie przyszłości i pracy przez młodzież

Pytanie o wpływ pandemii pozwoliło uzyskać ciekawy wgląd w doświadczenie młodzieży. Wbrew powszechnym opiniom młodzi badani nie czuli się przygnębieni, ani nie określali siebie jako depresyjnych pod wpływem izolacji i nauki zdalnej.

Ambitna młodzież z wysokim kapitałem postrzega ten czas jako możliwość skoncentrowania się na przedmiotach, które naprawdę ich interesują. Wtłoczeni w dyskurs „depresji” oceniają ten czas jako kreatywny i rozwojowy, w przeciwieństwie do czasu spędzanego w szkole. Mogli rozwijać swoje zainteresowania, uczyć się rzeczy w ich ocenie potrzebnych. Fizyczne

przebywanie w szkole zmusza ich natomiast na dzielenie uwagi pomiędzy wybrane przedmioty i „zapychacze”.

Dostępne, w tym realizowane przez nas badania (Popow 2020-2021, Muszel 2021) pokazują, że ocena czasu pandemii różni się w zależności od kapitału społecznego oraz warunków, w jakich odbywa się nauka. W przypadku młodzieży ze środowisk nieuprzywilejowanych bardzo często takich warunków w domu nie ma, stąd też trudno im uznać czas nauki zdalnej za rozwojowy. W przypadku osób z wysokim kapitałem, negatywnie oceniających szansę rozwoju, jaką daje systemowa edukacja, nauka zdalna stała się ekwiwalentem edukacji domowej. Nic dziwnego zatem, że część z nich z końcem nauki (w tym jedna z badanych osób) zdecydowała się na kontynuację tego doświadczenia właśnie w trybie edukacji domowej.

W przypadku starszej młodzieży, która w czasie trwania pandemii Covid-19 wybierała kierunek dalszego kształcenia na poziomie wyższym, nowe okoliczności pandemiczne nie miały wpływu na decyzję o podjęciu studiów czy na wybór kierunku studiów, pomimo, że zauważony został przez nich wzrost zapotrzebowania na rynku pracy na takie zawody jak: psycholog, psychoterapeuta czy specjaliści z obszaru medycyny. Praca zdalna, wprowadzona w czasie pandemii w szerszym niż dotychczas zakresie, jest w odczuciu studentów wygodna i komfortowa, o ile nie odbywa się w całości w miejscu zamieszkania. Młodzi ludzie zdecydowanie chcieliby oddzielić sferę pracy i obowiązków zawodowych od sfery odpoczynku i domu.

„Ja bardzo bym nie chciała, żeby mój dom i pokój zmienił się w miejsce pracy, bo ja zaczęłabym się źle czuć, gdybym mój dom miała kojarzyć z pracą. Jak ja jestem w miejscu, gdzie rzeczywiście jest cała otoczka pracy i atmosfera to wtedy umiem się temu całkowicie poświęcić, może jednorazowa sytuacja, raz w tygodniu czy coś, ale na co dzień to nie.”(K_1)

Rozwiązaniem wskazanym przez grupę badanych młodych ludzi, które łączy pracę zdalną z równoczesnym zachowaniem odrębności od środowiska domowego jest korzystanie z miejsc coworkingowych.

„Często ludzie wynajmują pokoje w innym miejscu i płacą i wynajmują sobie miejsce do pracy. Jest to ciekawa alternatywa.”(M_1).

Pandemia nie spowodowała znaczących zmian w odniesieniu do podejmowanych przez studentów strategii kształtowania swojej przyszłości zawodowej. Niemniej jednak, problemy

społeczne jakie w dużej mierze spowodowała pandemia, były czynnikami, które zmotywowały młodzież do podjęcia działań pomocowych, społecznych i wolontariackich, które postrzegane są przez nich jako możliwe do przedstawienia atuty w rozmowie o pracę z potencjalnym pracodawcą.

Wnioski

- ✓ Kompetencje przyszłości rozpatrywane są przez młodych ludzi przede wszystkim w kategoriach kompetencji miękkich. Do kluczowych zaliczają kompetencje związane ze współpracą z innymi osobami, pracą w zespole, empatią, zarządzaniem sobą i swoją pracą, a także zareklamowaniem siebie.
- ✓ Młodzi nie rozpoznają jako osobnych zagadnień kompetencji i kwalifikacji, większą wagę przykładając do doświadczenia. Zdobyć można je jedynie poprzez praktyczne działanie. Badani dopuszczają różnorodne formy zdobywania doświadczenia, nie tylko poprzez staże i kursy. Może to być również indywidualna aktywność, na przykład w internecie.
- ✓ Wyobrażenia o przyszłej pracy trzymają się dzisiejszych realiów rynku pracy. Młodzi ludzie obserwują trendy na rynku pracy oraz w swoim najbliższym otoczeniu, w tym w przestrzeni internetu, i na tej podstawie budują wyobrażenie o przyszłości. Ich wyobrażenia są realistyczne i dotyczą najbliższej przyszłości.
- ✓ Istotne znaczenie przy wyborze ścieżki zawodowej ma dla młodszych badanych pasja, jej znaczenie spada z wiekiem, kiedy następuje urealnienie. Znaczenia nabierają wymagania pracodawców oraz świadomość braku określonych kompetencji. Ten ostatni czynnik ma mniejsze znaczenie w przypadku osób z wysokim kapitałem społecznym, które mogą mieć wyższe kompetencje wynikające z większego dostępu do dodatkowego kształcenia (np. prywatnych lekcji języków obcych).
- ✓ Młodzi chcą innej pracy niż ta, którą wykonują dzisiejsi dorośli. Pożądana praca to dla badanych praca łącząca satysfakcję oraz możliwość utrzymania się. W grupie studentów wzrasta znaczenie pieniędzy. Dla obu grup istotny jest dobrostan psychiczny oraz uniknięcie wypalenia zawodowego, często obserwowanego wśród dorosłych.
- ✓ Mówiąc o sukcesie zawodowym, młodzi ludzie mają na myśli przede wszystkim zarabianie dużych pieniędzy wykonując pracę, która przynosi zadowolenie i satysfakcję. Niezbędnym elementem sukcesu zawodowego jest uznanie, rozumiane przez badanych jako dobry wizerunek i pochlebne opinie odbiorców/klientów. Największą szansę na sukces zawodowy daje prowadzenie własnej działalności

gospodarczej, jednak w takim wypadku należy liczyć się z dużym stresem oraz brakiem wolnego czasu. Czynniki, które najbardziej ułatwiają osiągnięcie sukcesu zawodowego są: posiadane zaplecze finansowe („pieniądze rodziców”), odpowiednie znajomości, umiejętność radzenia sobie w trudnych sytuacjach i znajdowania atrakcyjnych możliwości („kombinowanie”), wytrwałość, kreatywność oraz odrobina szczęścia.